

127

3354p

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ГЕВЧУК НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК [37.013.42 : 314.151.3-054.72-053.2] (043.3)

**ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ
В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

8247

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Вайнола Ренате Хейкїївна,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, Інститут соціальної роботи та
управління, професор кафедри соціальної педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Петрочко Жанна Василівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії дитячих
об'єднань;

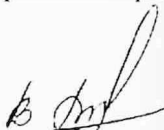
кандидат педагогічних наук, доцент
Пєша Ірина Василівна,
Державний інститут сімейної та молодіжної політики,
керівник центру інноваційних технологій.

Захист відбудеться «19» квітня 2012 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «13» березня 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На початку третього тисячоліття в соціальній політиці України актуалізуються стратегії демократизації, євроінтеграції, входження до загальносвітових процесів, участі в роботі міжнародного економічного ринку, в тому числі й міжнародного ринку праці.

Трудова міграція, як явище, об'єктивно впливає на розвиток соціально-економічних та суспільно-політичних відносин у країні. Поряд із позитивними моментами цього процесу (матеріальне забезпечення родин, можливість професійного зростання, діалог культур тощо) з'являється низка негативних явищ, які, в першу чергу, позначаються на родині та дітях.

Від'їзд батьків за кордон на заробітки стає причиною порушення основної функції сім'ї – виховання підростаючого покоління, призводить до складних наслідків у розвитку дітей: вони нерідко залишаються бездоглядними, соціально незахищеними, виникають проблеми психологічного та педагогічного характеру. У зв'язку з цим постає необхідність активізації діяльності соціальних інститутів по створенню умов для повноцінного виховання дітей трудових мігрантів, здійснення розробки та впровадження технологій соціально-педагогічної роботи у процесі виховання даної категорії клієнтів. Саме соціальні педагоги мають виступити координаторами виховної роботи з дітьми трудових мігрантів у соціально-освітньому середовищі.

Актуальність виконання цього завдання підтверджується положеннями, відображеними у нормативно-правових документах: Конвенції ООН про права дитини, Конституції України, Законах України: «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про зайнятість населення», «Про основні засади державної міграційної політики України», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», наказі МОН України «Про проведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів» та ін.

Проблеми соціально-освітнього середовища виокремлено в теорії соціальної педагогіки (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, А. Рижанова, Н. Чернуха та ін.); у характеристиці технологій соціально-педагогічної роботи (Р. Вайнола, Л. Завацька, Н. Заверико та ін.).

Значна увага в наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених надається проблемам виховних систем (І. Бех, Ю. Жданович, Б. Ковбас, Н. Селіванова, Г. Сорока, В. Сухомлинський, С. Шацький, Л. Шелестова, М. Шилова, О. Шпак та ін.) та характеристиці соціального виховання (Д. Пашенко, М. Плоткін, О. Середюк, Л. Цибулько, К. Чертова та ін.).

Аналіз наукової літератури з проблем сімейного виховання здійснено у працях М. Галагузової, М. Докторович, Л. Жалдак, В. Костів, Г. Лактіонової, О. Лещенко, Г. Радчук, І. Трубавіної, П. Щербань та ін.; характеристика умов профілактики та подолання соціального сирітства запропонована в працях Л. Волинець, В. Дейни, О. Коваленко, Ю. Корчагіної, Л. Лохвицької, І. Пеші та ін.

Теоретичні засади функціонування соціального середовища обґрунтовано такими дослідниками, як: В. Белоусов, Л. Буєва, П. Бурдье, А. Дорошенко,

М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Харченко та ін. Серед досліджень проблем соціально-виховного середовища привертають увагу праці С. Мукомел, Ж. Петрович, М. Шакурова та ін; соціокультурного середовища – О. Джексон, О. Холоденко та ін. Водночас помітної деталізації термін «освітнє середовище» набув у дослідженнях О. Бурим, Г. Мешко, С. Тарасова, термін «освітній простір» – у працях М. Кісіля, О. Леонова, Н. Рибки, С. Савченка та ін.

Основою для вивчення специфіки середовища загальноосвітнього навчального закладу стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців: Н. Завгородньої, О. Караман, Н. Клімкіної, О. Макагона, К. Приходченко, М. Рудь та ін.

Вагомий внесок у процес дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання зробили О. Балакірева, О. Левцун, Е. Лібанова, М. Стасюк та ін. Вивчення окремих аспектів явища трудової міграції здійснено у працях А. Акмалової, В. Капіцина, І. Клячковської та ін.

Спеціальні дослідження, що стосуються організації соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, належать С. Андрійчук, Н. Галенській, О. Двіжоні, Л. Ковальчук, Н. Куб`як, К. Левченко, Д. Пенішкевич, І. Цушко, І. Швабу та ін.

Проте проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища до цього часу залишаються поза увагою дослідників і не стали предметом наукового дослідження.

Аналіз порушеного питання дозволив виокремити *суперечності* між:

- потребою удосконалення процесу виховання дітей трудових мігрантів і реальним станом виховної роботи з даною категорією дітей;
- необхідністю соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів та відсутністю програм соціально-педагогічної роботи з ними;
- необхідністю застосування комплексу форм та методів щодо виховання дітей трудових мігрантів та невизначеністю технологічного забезпечення даного процесу.

Подолання означених суперечностей потребує впровадження технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Таким чином, соціальна значущість проблеми, недостатнє дослідження її теоретичних та практичних аспектів обумовили вибір теми дисертаційного дослідження – *“Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 24 грудня 2008 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 24 лютого 2009 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів та експериментально перевірити їх ефективність в умовах соціально-освітнього середовища.

Відповідно до мети окреслено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити сутність та особливості виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.
2. Розробити критерії та визначити рівні сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів.
3. Охарактеризувати технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.
4. Впровадити технології соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища та здійснити їх експериментальну перевірку.

Об'єкт дослідження – процес виховання дітей трудових мігрантів.

Предмет дослідження – технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс *методів дослідження*: *теоретичні* – аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення та зіставлення різних наукових поглядів з метою визначення стану проблеми, яка досліджувалась у соціологічній, психолого-педагогічній та соціально-педагогічній теорії; контент-аналіз змісту соціально-педагогічних програм, навчальної документації щодо виховання дітей трудових мігрантів з метою визначення питомої ваги змісту виховної роботи з дітьми трудових мігрантів; *емпіричні* – збір та обробка статистичних даних; діагностичні (анкетування, телефонне інтерв'ювання); обсерваційні (включене та опосередковане спостереження), що дозволяють здійснити перевірку ефективності впроваджуваних технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); метод експертних оцінок з метою визначення рівнів сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів, перевірки результативності технологій соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальні підходи до виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Бойко, В. Сухомлинський, С. Шацький, М. Шилова та ін.); концепції соціальної педагогіки (О. Безпалко, Р. Вайнола, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, Ж. Петрочко, А. Рижанова та ін.); теорії впливу соціальних інститутів на розвиток особистості (В. Андрущенко, В. Білоусова, М. Горлач, В. Городяненко та ін.); теоретичні засади вікової, педагогічної (І. Булах, Н. Волкова, А. Кузьмінський, О. Скрипченко та ін.) та соціальної психології (К. Альбуханова-Славська, Л. Долинська, Л. Орбан-Лембрик та ін.); теорії соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах (Н. Гавриш, Н. Лавриченко, С. Савченко, П. Плоткін та ін.); теорії соціально-педагогічної роботи з сім'єю (Т. Алексєнко, В. Кравець, І. Трубавіна та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше обгрунтовано* технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища (технології соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів, технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів за місцем проживання, технології профілактичної роботи з батьками, які мають намір їхати за кордон на заробітки, засобами рекламно-інформаційного впливу); критерії (емоційно-мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, поведінковий) та показники вихованості дітей трудових мігрантів, рівні їх оцінки (еталонний, достатній, ситуативний, мінімальний);

- *уточнено* поняття: «діти трудових мігрантів», «батьки, які працюють за кордоном», «вихованість дітей трудових мігрантів»; розширено змістове наповнення поняття «соціально-освітнє середовище» та деталізовано його складові;

- *подальшого розвитку* набули напрямки та форми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у: впровадженні технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища; розробці методичного забезпечення процесу виховання дітей трудових мігрантів (навчально-методичний посібник «Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу», програма спецкурсу «Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», рекламно-інформаційні матеріали: відеоролик «Життя з Тобою – радість, життя без Тебе – смуток», буклет «Проблеми дітей трудових мігрантів»).

Результати дослідження можуть бути використані студентами, викладачами, спеціалістами центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціальними педагогами та практичними психологами загальноосвітніх навчальних закладів, організаторами виховної роботи, класними керівниками з метою підвищення ефективності процесу виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Результати дослідження *впроваджено* у практику соціально-виховної роботи Кам'янець-Подільського навчально-виховного комплексу №17 (довідка №94 від 23.05.2011 р.), Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи №7 I-III ступенів (довідка №90 від 25.05.2011 р.), Кудринської загальноосвітньої школи I-III ступенів, Борщівського району (довідка №132 від 27.11.2009 р.), Соколівської загальноосвітньої школи I-III ступенів, Ярмолинецького району (довідка №74 від 16.10.2009 р.), Хмельницької спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №29 (довідка №57 від 1.10.2009 р.), Хотинської загальноосвітньої школи I-III ступенів (довідка №257 від 08.10.2009 р.), Ярмолинецького навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 і гімназія» (довідка № 134 від 25.11.2009 р.), в роботу громадської організації Центр психології та особистісного зростання «Гармонія» м. Кам'янець-Подільський (довідка № 01-06-д від 02.06.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті «Нормативно-правове забезпечення діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу по роботі з дітьми трудових мігрантів», опублікованій у співавторстві з Р.Х. Вайнолою, авторським є теоретичний аналіз законодавства України, що стосується захисту прав дітей трудових мігрантів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні й практичні результати дослідження було представлено у доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних – «Законодавчі, адміністративні, соціальні і просвітні заходи щодо захисту дітей від жорстокого поводження з ними» (Кам'янець-Подільський, 2008), «Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияви» (Чернівці, 2009), «Соціально-правові і соціально-педагогічні основи подолання дитячої бездоглядності» (Кам'янець-Подільський, 2010), «Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально-дезадаптованими і маргінальними групами населення» (Херсон, 2010), «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (Луцьк, 2011), «Соціальна робота на межі тисячоліття: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва» (Маріуполь, 2011); *всукраїнських* – «Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації» (Кам'янець-Подільський, 2009), «Соціально-психологічні аспекти соціалізації особистості в сучасних умовах розвитку суспільства» (Кам'янець-Подільський, 2009), «Актуальні проблеми соціального захисту дезадаптованих дітей та молоді» (Кам'янець-Подільський, 2011), «Перший крок у науку» (Луганськ, 2011), «Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів у третьому тисячолітті» (Запоріжжя, 2011), «Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика» (Кам'янець-Подільський, 2011); *практичних семінарах* – семінар «Психологічний супровід дітей трудових мігрантів» (Кам'янець-Подільський, 2009) та «Про життя дітей трудових мігрантів» (Кам'янець-Подільський, 2009).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2008-2012 р.р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 19 наукових працях. З них: 1 навчально-методичний посібник, 12 статей – у наукових фахових виданнях України, 11 з яких – одноосібних, 3 тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій та 3 статті в інших виданнях. Загальний обсяг особистого внеску становить 12,9 друкованих аркушів.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 27 таблиць і 26 рисунків, 23 додатки на 75 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 290 сторінок, з них – 186 сторінок основного тексту. Список використаних джерел нараховує 300 найменувань, з них – 8 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, теоретико-методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження; подано інформацію про апробацію та впровадження його результатів, наведено відомості про структуру, обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Теоретичні основи виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища»* – здійснено аналіз проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища як цілісного соціально-педагогічного феномену; охарактеризовано зміст, форми та методи виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища; обґрунтовано критерії та рівні сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів; досліджено стан проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Теоретико-методичний аналіз проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища дозволив здійснити узагальнення підходів до визначення понять «соціальне середовище», «освітнє середовище», «соціально-освітнє середовище».

Соціальне середовище, за О. Безпалько, розглядається як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), які впливають на її свідомість та поведінку. Освітнє середовище, за С. Тарасовим, розуміється як система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Соціально-освітнє середовище визначено як систему взаємодії різних соціальних інститутів, що сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства.

Окреслено *складові* соціально-освітнього середовища: сім'я як соціальний інститут (традиції, звичаї, цінності, стиль виховання); загальноосвітній навчальний заклад (навчальний процес, виховний процес, позаурочний час); мікрорайон (позашкільні, просвітницькі та дозвілєві заклади) та подано характеристику їх виховного потенціалу.

У розділі деталізовано зміст, форми та методи виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в соціально-освітньому середовищі. Визначено суб'єкти виховної роботи з дітьми трудових мігрантів (держава, місцева влада, управління освіти, органи правопорядку, загальноосвітній навчальний заклад, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді); об'єкти виховної роботи з дітьми трудових мігрантів (діти трудових мігрантів; батьки, які мають на меті їхати за кордон на роботу; особи, що здійснюють неофіційну опіку дітей трудових мігрантів); напрямки (індивідуальна психодіагностика, консультативна робота, корекційна робота, просвітницька робота, зв'язки з громадськістю) та види (родинно-сімейне, валеологічне, моральне, громадянське, інтелектуальне, трудове, економічне, художньо-естетичне, екологічне, спортивно-туристичне виховання) виховної роботи з даною категорією дітей.

Деталізовано та уточнено трактування базових понять дослідження. Визначено, що *діти трудових мігрантів* – це особлива соціально-демографічна категорія дітей, які внаслідок виїзду батьків за кордон на заробітки залишаються без належного батьківського піклування. Запропоновано авторське визначення поняття «*батьки, які працюють за кордоном*» – це особи (трудові мігранти), які внаслідок соціально-економічних причин та ситуації на ринку праці України змушені працювати за межами своєї держави заради матеріального благополуччя своєї сім'ї. Осіб, як правило – родичів, які під час відсутності батьків беруть на себе відповідальність за забезпечення життєвонеобхідних (базових) потреб дитини (житло, їжа, одяг), її захист та належне виховання визначено в роботі як *неофіційних опікунів дітей трудових мігрантів*.

У розділі досліджено стан проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. Педагогічний експеримент містив констатувальний, формувальний і контрольний етапи. На констатувальному етапі здійснено аналіз проектів та соціально-педагогічних програм по роботі з дітьми трудових мігрантів; контент-аналіз планів виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів по роботі з дітьми трудових мігрантів; виявлення факторів, що впливають на процес виховання дітей трудових мігрантів; визначення взаємозв'язку між тривалою відсутністю батьків та формуванням показників вихованості дітей; вивчення думки експертів (вчителів, класних керівників, соціальних педагогів, психологів, адміністрації школи) щодо виховання дітей трудових мігрантів; виявлення труднощів, які відчувають неофіційні опікуни у процесі виховання дітей трудових мігрантів.

Експериментальну базу дослідження становили навчальні заклади Хмельницької області: Кам'янець-Подільський навчально-виховний комплекс №17, Кам'янець-Подільська загальноосвітня школа №7 I-III ступенів, Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №29, Соколівська загальноосвітня школа I-III ступенів, Ярмолинецький навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 і гімназія»; навчальні заклади Тернопільської області (Кудриницька загальноосвітня школа I-III ступенів) та Чернівецької області (Хотинська загальноосвітня школа I-III ступенів).

Респондентами виступили 213 дітей трудових мігрантів; 64 неофіційних опікуни дітей трудових мігрантів та 56 експертів.

Визначено *фактори*, що впливають на процес виховання дітей трудових мігрантів: тривала відсутність батьків, яка призводить до втрати їхнього авторитету перед дитиною (38,03% респондентів обирають матір як авторитет у своєму житті, бабусю (дідуся) – 35,21%, батька – 25,35% дітей, друзів – 23,47%); психологічна неготовність дитини залишитися на довгий час без підтримки батьків, внаслідок чого погіршується її психоемоційний стан (64,28% експертів відзначають тривожність дитини, 55,35% – конфліктність, 48,21% – агресивність, 42,85% – некерованість, 23,21% – труднощі у знаходженні спільної мови); недостатня сформованість системи цінностей та прагнень у житті (52,58% дітей прагнуть заробляти достатньо грошей, щоб вистачало утримувати сім'ю; 46,01% – планують зробити кар'єру та мати високий соціальний статус у суспільстві; 39,44% – жити у своїй квартирі; 17,84% – бажають одружитися з коханою людиною та створити

хорошу сім'ю; 5,16% – мати багато грошей); низька пізнавальна активність (47,42% дітей трудових мігрантів вказали на те, що вони не хотіли б брати участь у жодному із запропонованих видів діяльності); неорганізованість дозвілля та вільного часу (лише 5,16% опитаних займаються у спортивних секціях та 5,63% відвідують гуртки).

Узагальнено теоретичні підходи до визначення поняття «вихованість» у контексті виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. *Вихованість дітей трудових мігрантів* визначено як сукупність якостей особистості, що ґрунтуються на мотиваційно-ціннісному ставленні до суспільних правил та норм поведінки, сформованості світоглядних позицій та моральних якостей, включеності індивіда у суспільно корисну діяльність, а також визнанні сім'ї як основної цінності.

Базуючись на змістових характеристиках критеріїв вихованості (Т. Стефановська, І. Харламов, В. Райко, В. Мірошніченко, Є. Бондаревська, М. Шилова та ін.) у розділі визначено *критерії* вихованості дітей трудових мігрантів: *емоційно-мотиваційний* (емоційне ставлення до моральних та культурних норм, рефлексія, бажання бути успішним, позитивна спрямованість мотивації в ситуаціях морального вибору, прагнення до самовдосконалення); *ціннісний* (сприйняття родини як головної цінності, прагнення турбуватися про членів сім'ї, родини, визнання цінності власного здоров'я, щастя інших, друзів, свого народу, країни, визнання цінності матеріального добробуту); *пізнавальний* (успішність навчання у школі, сформованість світогляду, ерудованість, пізнавальний інтерес, прагнення до здобуття нових знань, умінь та навичок); *поведінковий* (готовність до співпраці, участь у суспільно корисній діяльності, громадянська відповідальність, дисциплінованість та організованість, цілеспрямованість).

Деталізація змісту критеріїв та показників дозволила визначити *рівні сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів*: еталонний, достатній, ситуативний, мінімальний.

Еталонний рівень сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів простежується в дітей з чітко вираженою рефлексивністю та високим рівнем самоконтролю, позитивною стійкістю мотивації до діяльності та прагненням до самовдосконалення, позитивним емоційним ставленням до моральних і культурних норм, бажанням бути успішними у будь-якому виді діяльності; турботливим ставленням до членів родини, а також визнанням сім'ї як головної цінності особистості, ставленням до власного здоров'я як до цінності; сформованістю світогляду, високим рівнем знань; зацікавленістю та інтересом не тільки до нового, а й демонстрацією творчого підходу до засвоєння та пізнання невідомого; активною суспільно корисною діяльністю; чіткістю громадянської позиції, усвідомленням майбутньої професійної діяльності, прагненням до засвоєння нових знань в обраній сфері. Організованість, відповідальність, цілеспрямованість, самостійність, творчість – це основні якості у структурі особистості з еталонним рівнем вихованості.

Достатній рівень сформованості показників вихованості наявний в дітей, які характеризуються рефлексивністю та певним рівнем самоконтролю; бажання бути успішними, діти проявляють лише у тих випадках, коли створена «ситуація успіху»;

достатньою мотивацією щодо навчальної, трудової та творчої діяльності; турботливим ставленням до рідних та близьких; наявністю базових теоретичних знань, застосуванням їх на практиці; інтересом до нового та невідомого, участю у трудовій та суспільно корисній діяльності; організованістю власного дозвілля; визначеністю із майбутньою професійною діяльністю, проте відсутністю докладання особливих зусиль у здобутті знань в обраній сфері. У діяльності дітей даного рівня важливе місце займають такі особистісні якості, як громадянська відповідальність, організованість та достатня дисциплінованість.

Ситуативний рівень сформованості показників вихованості проявляється в дітей, які характеризуються мінливістю емоційного ставлення до моральних та культурних норм, відносною рефлексивністю, недостатнім рівнем самоконтролю, нестійкістю мотивації щодо здійснення будь-якої діяльності, ситуативністю поведінки; сім'я та здоров'я займають середні позиції у системі цінностей; наявністю теоретичних знань, але недостатньою їх реалізацією; одностороннім пізнавальним інтересом; ситуативною та примусовою участю у суспільно корисній діяльності; ваганням у професійному виборі; схильністю до незначних правопорушень.

Мінімальний рівень сформованості показників вихованості простежується в дітей, які характеризуються проявом недобррозичливості в стосунках з іншими людьми, наявністю труднощів у встановленні контактів з оточуючими, нестриманістю в емоціях, відсутністю мотивації до діяльності та небажанням досягати успіху в будь-якій справі; байдужістю до проблем рідних, близьких, друзів; наданням пріоритетного місця гарному матеріальному становищу, розвагам, аніж родинному затишку та власному здоров'ю; низькими показниками навчальної діяльності, несформованістю світогляду; пасивною участю в суспільно корисній діяльності та неготовністю до співпраці. Характерними поведінковими проявами для дітей є: порушення дисципліни, епізодична протиправна поведінка, несприйняття критики та відсутність відповідальності.

У розділі представлено результати діагностики сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів, що реалізовувалась за допомогою комплексу методів: тест на вимірювання самооцінки за допомогою ранжування та модифікована методика А. Будассі, методика вимірювання мотивації успіху Т. Елерса, методика вивчення мотиваційної сфери (Б. Пашнева), кольоровий тест відносин (вивчення емоційного ставлення дитини до моральних норм), проєктивна методика «Моя сім'я», тест на визначення ціннісних орієнтацій (М. Рокіча), методика діагностики референтного кола спілкування (О. Щедріної), аналіз продуктів навчальної діяльності; карта інтересів А. Голомштока, опитувальник на визначення пізнавальної активності (Б. Пашнева), анкетування експертів, анкетування неофіційних опікунів та включене спостереження.

Визначено, що найменш розвиненими у дітей трудових мігрантів є такі показники вихованості: прагнення до самовдосконалення, сприйняття родини як головної цінності, успішність навчання у школі, пізнавальний інтерес, участь у суспільно корисній діяльності, дисциплінованість та організованість.

На констатувальному етапі експерименту встановлено, що у дітей трудових мігрантів рівень сформованості показників вихованості є переважно мінімальним

(КГ – 32,4% і ЕГ – 31,59%) та ситуативним (КГ – 45,15% і ЕГ – 47,27%). Достатній (КГ – 19,13%, ЕГ – 17,95%) та еталонний (КГ – 3,32% і ЕГ – 3,18%) рівні зафіксовано у незначного числа дітей трудових мігрантів.

У другому розділі – *«Технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища»* – визначено зміст та подано опис технологій соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища; описано етапи та зміст формульованого експерименту; здійснено аналіз результатів експериментальної роботи з формування показників вихованості дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Формувальний експеримент проводився впродовж 2009-2011 років на базі Кам'янець-Подільської громадської організації Центру психології та особистісного зростання «Гармонія», Кам'янець-Подільського навчально-виховного комплексу №17 та Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи №7.

З метою удосконалення змісту виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища під час формульованого експерименту здійснено впровадження технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів.

На даному етапі у дослідженні брало участь 208 дітей трудових мігрантів, 10 осіб з яких – це діти трудових мігрантів віком від 7-10 років, які були задіяні у різних формах виховної роботи, проте до складу експериментальних та контрольних груп не включені (з метою уникнення травмуючих ситуацій для дітей молодшого шкільного віку). Таким чином, до складу експериментальних груп було зараховано 100 дітей трудових мігрантів, до складу контрольних груп – 98 дітей.

У практику виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища впроваджено авторську експериментальну програму «Подільська родина», що містила такі технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів: технології соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів; технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів за місцем проживання; технології профілактичної роботи з батьками, які мають намір їхати за кордон на заробітки, засобами рекламно-інформаційного впливу. Технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів подано як ланцюжок взаємопов'язаних мети, визначених напрямів, форм, засобів впровадження та очікуваного результату. Їх характеристику подано на рис. 1.

На етапі формульованого експерименту впроваджено *технології соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів*, які здійснювались у послідовності виконання таких напрямів роботи: індивідуальна психодіагностика дітей трудових мігрантів, корекційна робота, консультативна діяльність, просвітницька робота та зв'язки з громадськістю. У процесі здійснення соціально-педагогічного супроводу використано різні форми роботи: тренінгова програма «Моя мрія – це моя щаслива родина», організація листування дітей трудових мігрантів з батьками та спілкування в on-line режимі за допомогою всесвітньої мережі Інтернет.

Авторська експериментальна програма «Подільська родина»

Мета: впровадження технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища

Технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища

Загальний результат:

Позитивна динаміка рівнів вихованості дітей трудових мігрантів за емоційно-мотиваційним, ціннісним, пізнавальним та поведінковим критеріями

Рис. 1. Технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища

Тренінгова програма «Моя мрія – це моя щаслива родина» реалізовувалась як сукупність інтерактивних групових форм роботи та складалась із трьох основних модулів (блоків): особистісного, соціального, сімейно-рольового. Основною метою тренінгової програми було підвищення рівня сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів за визначеними нами критеріями (емоційно-мотиваційним, ціннісним, пізнавальним та поведінковим). Заняття проходили у Кам'янець-Подільському Центрі психології та особистісного зростання «Гармонія». Організація листування дітей з батьками відбувалася за допомогою використання технік епістолярної терапії. Було організовано Skype-зв'язок (відеотелефонний Інтернет-зв'язок), що давав можливість дітям поспілкуватися та побачити батьків, які працюють в Італії, Іспанії, Греції, Португалії та Росії.

Технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів за місцем проживання передбачали створення та організацію діяльності клубу вихідного дня «Квітка на камені», завданнями якого стали: організація змістовного дозвілля дітей трудових мігрантів та застосування засобів освітньо-дозвілєвої роботи відповідно до інтересів та запитів дітей. У рамках діяльності клубу за місцем проживання було організовано чотири основні секції: «Інтелект», «Мельпомена», «Юний турист» та «Подільські живчики». Основними формами роботи клубу вихідного дня «Квітка на камені» були: дебати («Трудова міграція батьків очима дітей. Причини та наслідки»), «Вибір професії: бажання батьків чи власні інтереси?» та ін.), брейн-ринги («Видатні українські родини»), «Найпопулярніші соціальні мережі» та ін.), читачькі конференції («Чи варті уваги сучасного школяра книги казкарки Джоан Роулінг?», «Покоління не забудуть їхніх імен. Подвиг їхній – безсмертний» та ін.), інтелектуальні конкурси («Містер Інтелект та Міс Розумниця» та ін.), театральні вистави та інсценівки («Італія гарна, але чужа; Україна бідна, але рідна», «Сильний батько – міцна родина», «Навчання, праця та наполегливість – запорука будь-якої професії» та ін.), зустрічі з відомими людьми, аукціон талантів, тематичні дискотеки («Пам'яті Майкла Джексона», «Рок-н-рол живий», дискотека в етно-стилі та ін.), виставки, екскурсії, озеленення території мікрорайону та спортивні змагання (гра-випробування «Школа безпеки», «Богатирські ігри» та ін.).

Впроваджено *технології профілактичної роботи з батьками, які мають намір їхати за кордон на заробітки, засобами рекламно-інформаційного впливу*. Розроблено просвітницьку рекламну кампанію «Ви їдете за кордон, а Ваша дитина може стати соціальною сиротою!».

У межах рекламної кампанії автором створено і впроваджено в практику роботи тематичний відеоролик «Життя з Тобою – радість, життя без Тебе – смуток» та інформаційний буклет «Проблеми дітей трудових мігрантів». Метою створення відеоролику було: відображення емоційних переживань дитини після від'їзду матері за кордон; привернення уваги батьків, які мають намір їхати за кордон на заробітки, та тих, які уже там працюють, до почуттів дітей. Інформаційний буклет містив загальну інформацію про становище дітей трудових мігрантів в Україні і мав на меті ознайомлення батьків з основними проблемами та наслідками трудової міграції; надання контактних відомостей про спеціалістів (соціальних педагогів, психологів, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр зайнятості, Телефон «Довіри») до яких можна звернутися за допомогою. Рекламна кампанія

реалізувалася через місцеві ЗМІ, в ході проведення батьківських зборів, загальноміських та районних акцій, фестивалів, тижнів сім'ї, профорієнтаційних семінарів, тренінгів тощо.

Аналіз результатів експериментальної роботи та виявлення ефективності впроваджуваних технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів у ході формуального експерименту здійснювалися у два етапи. На першому етапі проведено опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних та відсоткових розподілів (за кожним із визначених критеріїв вихованості дітей трудових мігрантів та відповідними показниками); графічне представлення одержаних рядів та їх аналіз. На другому етапі здійснено оцінку достовірності змін у рівнях вихованості дітей трудових мігрантів, що відбулися в контрольній та експериментальній групах з використанням λ критерію Колмогорова-Смирнова.

На етапі контрольного експерименту здійснено повторне педагогічне оцінювання рівня вихованості дітей трудових мігрантів з використанням комплексу діагностичних методик з метою виявлення рівнів сформованості показників за емоційно-мотиваційним, ціннісним, пізнавальним та поведінковим критеріями. Діагностичні методики були ідентичні тим, що використовувались на етапі констатувального експерименту, додатково використано метод незалежних експертних оцінок.

Підтвердженням того, що розроблена та впроваджена нами у процес формуального експерименту програма формування вихованості дітей трудових мігрантів та відповідні їй технології є ефективними, стали зафіксовані статистично достовірні якісні та кількісні зміни за всіма критеріями – емоційно-мотиваційним, ціннісним, пізнавальним та поведінковим, особливо зміни у бік збільшення числа дітей з еталонним та достатніми рівнями сформованості показників вихованості.

Результати здійсненого на контрольному етапі оцінювання динаміки рівнів сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів з ЕГ та КГ подано на рис. 2.

У дітей трудових мігрантів експериментальної групи простежуються чіткі тенденції до зростання кожного із показників вихованості. Засвідчено також значне зменшення чисельності дітей трудових мігрантів з мінімальним та ситуативним рівнем вихованості (від 10% до 21% за різними критеріями вихованості) та відповідне зростання частки дітей трудових мігрантів з достатнім та еталонним рівнями (в межах від 22% до 47%). Найбільші прирости зафіксовані за поведінковим критерієм (число дітей трудових мігрантів із достатнім рівнем збільшилося на 27,09%; з еталонним – 24,27%), найменші – за емоційно-мотиваційним критерієм (число дітей трудових мігрантів із достатнім рівнем збільшилося на 24,73%; з еталонним – 18,37%). Визначено, що найбільш сформованими у дітей трудових мігрантів стали такі показники вихованості: рефлексія (у 37% дітей трудових мігрантів), сприйняття родини як головної цінності (у 62% дітей), пізнавальний інтерес (у 49%), участь у суспільно корисній діяльності (у 56%), готовність до співпраці (у 59%).

За загальним рівнем сформованості показників вихованості в експериментальній групі показники еталонного та достатнього рівнів збільшилися

на 21,25% та 26,32%. У той же час у контрольній групі – лише на 0,76% за еталонним рівнем, за достатнім зменшилась кількість дітей на 1,7%.

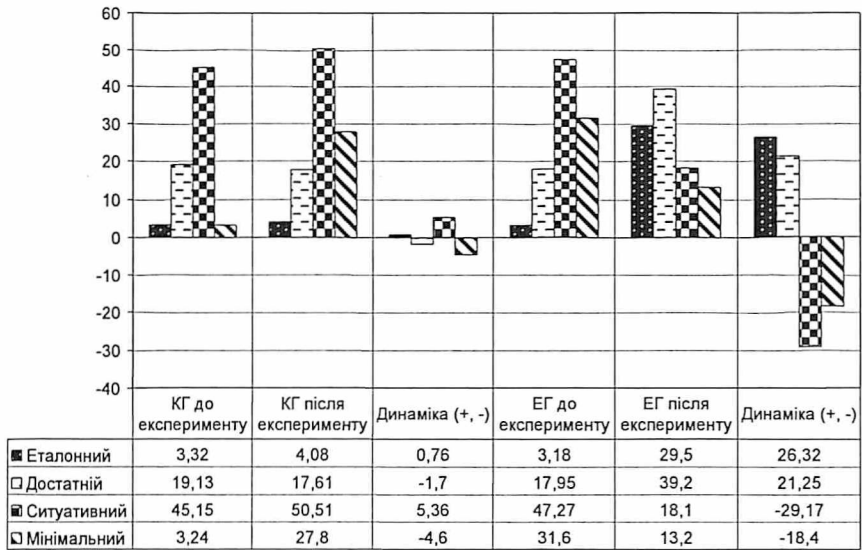

Рис. 2. Рівні сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів (у %)

За результатами експериментальної роботи підтверджено ефективність та доцільність впроваджених технологій соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне розв'язання наукової проблеми виховання дітей трудових мігрантів, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці технологій соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. Розкрито сутність та особливості виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. На підставі теоретико-методичного аналізу наукових досліджень та педагогічної, соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури встановлено, що *соціально-освітнє середовище* – це система взаємодії різних соціальних інститутів, які сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства. Обґрунтовано значення *складових* соціально-освітнього середовища:

сім'ї як соціального інституту (традиції, звичаї, цінності, стиль виховання); загальноосвітнього навчального закладу (навчальний процес, виховний процес, позаурочний час); мікрорайону (позашкільні заклади, просвітницькі заклади, дозвіллєві заклади). Встановлено, що *особливостями* виховної діяльності з дітьми трудових мігрантів у соціально-освітньому середовищі є: вплив на особистість дитини трудових мігрантів здійснюється через найближчі умови й чинники безпосереднього її оточення, а саме через мікросередовище (неофіційних опікунів, друзів тощо); налагодження співпраці між усіма суб'єктами виховної діяльності; планування та здійснення виховного процесу з урахуванням того, що діти обмежені у сімейному спілкуванні, батьківському піклуванні та захисті; побудова виховної роботи на принципі добровільної участі дітей трудових мігрантів; створення нового позитивного соціального оточення для дітей трудових мігрантів, у якому інтенсивніше, повніше розкривається особистість дитини.

2. Розроблено *критерії та показники* вихованості дітей трудових мігрантів: емоційно-мотиваційний (емоційне ставлення до моральних та культурних норм, рефлексія, бажання бути успішним, позитивна спрямованість мотивації в ситуаціях морального вибору, прагнення до самовдосконалення); ціннісний (сприйняття родини як головної цінності, прагнення турбуватися про членів сім'ї, ціннісне ставлення до власного здоров'я, шастя інших, друзів, свого народу, країни, визнання цінності матеріального добробуту); пізнавальний (успішність навчання у школі, сформованість світогляду, ерудованості, пізнавального інтересу, прагнення до здобуття нових знань, вмій та навичок); поведінковий (готовність до співпраці, участь у суспільно корисній діяльності, громадянська відповідальність, дисциплінованість та організованість, цілеспрямованість). Визначено *рівні* сформованості показників вихованості дітей трудових мігрантів: еталонний, достатній, ситуативний, мінімальний. Оцінювання прояву показників дозволило на констатувальному етапі виявити, що рівень сформованості показників вихованості у дітей трудових мігрантів є переважно мінімальним (КГ – 32,4% і ЕГ – 31,59%) та ситуативним (КГ – 45,15% і ЕГ – 47,27%).

3. Охарактеризовано технології соціально-педагогічної роботи у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища, що були впроваджені в межах авторської експериментальної програми «Подільська родина». *Технології соціально-педагогічного супроводу* дітей трудових мігрантів реалізовувалися шляхом надання різних видів психологічної, соціально-педагогічної допомоги, соціальних послуг, консультування, захисту інтересів дітей, зв'язків з громадськістю та просвітницької роботи. Метою соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів був захист і забезпечення дотримання прав та інтересів дитини, оптимальних умов її життя й розвитку з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини шляхом надання соціальних послуг. *Технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів за місцем проживання* реалізовувалися через сукупність форм діяльності клубного об'єднання. Клуб вихідного дня «Квітка на камені» став соціально-культурним центром усебічного розвитку та виховання дітей трудових мігрантів. Ефективними формами роботи стали: дебати, читачькі конференції, інтелектуальні конкурси, театральні вистави та інсценівки, зустрічі з відомими людьми, тематичні дискотеки, екскурсії, озеленення

території мікрорайону та спортивні змагання. Доведено ефективність впровадження технологій профілактичної роботи з батьками, які мають намір їхати за кордон на заробітки, засобами рекламно-інформаційного впливу. Проведено просвітницьку рекламну кампанію «Ви йдете за кордон, а Ваша дитина може стати соціальною сиротою!», засобами реалізації якої стали тематичний відеоролик «Життя з Тобою - радість, життя без Тебе – смуток» та інформаційний буклет «Проблеми дітей трудових мігрантів», які демонструвалися під час проведення батьківських зборів, тижнів сім'ї та були використані в багатьох рекламно-інформаційних акціях, тренінгах, фестивалях центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, профорієнтаційних семінарах центрів зайнятості.

4. Впроваджено технології соціально-педагогічної роботи у процес виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища та здійснено їх експериментальну перевірку. Виявлено ефективність застосування використаних технологій соціально-педагогічної роботи по вихованню дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. Встановлено, що існує позитивна динаміка у рівнях вихованості у дітей трудових мігрантів експериментальних груп. Простежуються чіткі тенденції зростання кожного з показників вихованості. Засвідчено також значне зменшення чисельності дітей трудових мігрантів з мінімальним та ситуативним рівнем вихованості (від 10% до 21% за різними критеріями вихованості) та відповідне зростання частки дітей трудових мігрантів з достатнім та еталонним рівнями (в межах від 22% до 47%). Найбільші прирости зафіксовані за поведінковим критерієм (число дітей трудових мігрантів із достатнім рівнем збільшилося на 27,09%; з еталонним – 24,27%), найменші – за емоційно-мотиваційним критерієм (число дітей трудових мігрантів із достатнім рівнем збільшилося на 24,73%; з еталонним – 18,37%). За загальним рівнем сформованості показників вихованості в експериментальній групі показники еталонного та достатнього рівнів збільшилися на 21,25% та 26,32%. В той же час у контрольній групі – лише на 0,76% за еталонним рівнем, за достатнім зменшилась кількість дітей на 1,7%.

Проблема виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. Перспективними напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати: професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з дітьми трудових мігрантів; розробка теоретико-методологічних засад соціально-педагогічної діяльності з дітьми трудових мігрантів дошкільного та молодшого шкільного віку; вивчення досвіду роботи освітніх закладів зарубіжних країн щодо проблеми виховання дітей трудових мігрантів.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях автора:

1. Гевчук Н.С. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу : навч.-метод. посібник / [за ред. проф. Р.Х. Вайноли]. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 121с.

2. Антоняк Н.С. (Гевчук Н.С.) Зовнішня трудова міграція батьків як причина соціального сирітства дітей / Н.С. Антоняк // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – Луганськ : Альмамастер, 2007. – №2. – С. 105–111.

3. Антоняк Н.С. (Гевчук Н.С.) Основні напрямки та зміст роботи соціального педагога з дітьми українських трудових мігрантів / Н.С. Антоняк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету / [за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака]. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В.С., 2008. – Вип. VIII. – С. 408 – 413. – (Серія : соціально-педагогічна).

4. Гевчук Н.С. Соціально-психологічні проблеми виховання дітей трудових мігрантів / Н.С. Гевчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. Л.П. Мельник, В.І. Співака]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. XI. – С. 18–25. – (Серія : соціально-педагогічна).

5. Гевчук Н.С. Особливості соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів у загальноосвітніх навчальних закладах / Н.С. Гевчук // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – Вип. 447–448: педагогіка та психологія. – С. 111–115.

6. Гевчук Н.С. Стан проблеми дослідження виховання дітей трудових мігрантів в сучасній літературі / Н.С. Гевчук // Соціалізація особистості: зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. А.Й. Капської]. – Том XXXII. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 203–210.

7. Гевчук Н.С. Організація психологічної та соціально-педагогічної роботи з дітьми, батьки яких перебувають за кордоном / Н.С. Гевчук // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – 2010. – №4. – С. 66–76.

8. Гевчук Н.С. Нормативно-правове забезпечення діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу по роботі з дітьми трудових мігрантів / Р.Х. Вайнола, Н.С. Гевчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. Л.П. Мельник, В.І. Співака]. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори–2006, 2011. – Вип. XVI. – С. 433–450. – (Серія : соціально-педагогічна).

9. Гевчук Н.С. Модель діяльності психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу по роботі з дітьми трудових мігрантів / Н.С. Гевчук // Науковий Часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 12. – С. 51–60. – (Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

10. Гевчук Н.С. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу / Н.С. Гевчук // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації : український науковий журнал. – 2011. – №2. – С. 387–391.

11. Гевчук Н.С. Особливості організації корекційно-відновлювальної роботи з дітьми трудових мігрантів / Н.С. Гевчук // Вісник Запорізького національного університету: педагогічні науки: зб. наук. праць / [головний редактор Локарева Г.В.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – С. 26–30.

12. Гевчук Н.С. Особливості надання соціальних послуг дітям трудових мігрантів / Н.С. Гевчук // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2012. – № 1. – С. 86–94.

13. Гевчук Н.С. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого поводження з дітьми у дистантних сім'ях / Н.С. Гевчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. Л.П. Мельник, В.І. Співака]. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2009. – Вип. XIII. – С. 146–152. – (Серія : соціально-педагогічна).

14. Антоняк Н.С. (Гевчук Н.С.) Формування ціннісних орієнтацій у дітей українських трудових мігрантів / Н.С. Антоняк // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Інституту реабілітології Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В.С., 2007. – С. 117–120.

15. Антоняк Н.С. (Гевчук Н.С.) Основні напрямки та зміст роботи психолога з дітьми українських трудових мігрантів / Н.С. Антоняк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звітної наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету : вип. 7, у 5 т. – Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2008. – Т. 4. – С. 47–49.

16. Гевчук Н.С. Визначення поняття соціально-освітнього середовища у вітчизняній літературі / Н.С. Гевчук // Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 2. – С. 145–146.

17. Гевчук Н.С. Шляхи оптимізації виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища / Н.С. Гевчук // Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально-дезадаптованими і маргінальними групами населення : збірка тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. – Херсон : ПП Вишемирський, 2010. – Вип. I. – С. 34–37.

18. Гевчук Н.С. Особливості впливу трудової міграції на процес сімейного виховання / Н.С. Гевчук // Перший крок у науку : матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Луганськ: Поліграфресурс, 2011. – Т.3. – С. 42–44.

19. Гевчук Н.С. Особливості застосування інформаційно-діагностичних технологій у роботі психологічної служби школи з дітьми трудових мігрантів / Н.С. Гевчук // Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва : зб. матеріалів міжн. науково-практ. конф. (23-25 травня 2011 р.). – Маріуполь, 2011. – С. 203–204.

АНОТАЦІЇ

Гевчук Н. С. Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОНМС України, Київ, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. Розкрито підходи щодо виховання дітей трудових мігрантів в сучасній теорії та практиці; проаналізовано сутність та особливості виховної діяльності з дітьми трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Здійснено аналіз стану проблеми виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища. Визначено критерії, показники та рівні вихованості дітей трудових мігрантів. Обґрунтовано та апробовано соціально-педагогічні технології у процесі виховання дітей трудових мігрантів. Визначено ефективність експериментальної програми у процесі виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-освітнього середовища.

Ключові слова: діти трудових мігрантів, виховання, вихованість дітей трудових мігрантів, соціально-освітнє середовище, технології соціально-педагогічної роботи.

Гевчук Н. С. Воспитание детей трудовых мигрантов в условиях социально-образовательной среды. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОНМС Украины, Киев, 2012.

Осуществлен теоретико-методический анализ системы влияний социально-образовательной среды на воспитание детей трудовых мигрантов. Определено содержание понятий "дети трудовых мигрантов", "родители, которые работают за рубежом", "воспитанность детей трудовых мигрантов"; определены критерии (эмоционально-мотивационный, ценностный, познавательный и поведенческий) и показатели воспитанности детей трудовых мигрантов, подан уровневый подход к их оценке (эталонный, достаточный, ситуативный, минимальный); уточнено понятие "социально-образовательная среда", расширено ее смысловое наполнение.

Определены составляющие социально-образовательной среды: семья как социальный институт (традиции, обычаи, ценности, стиль воспитания); общеобразовательное учебное заведение (учебный процесс, воспитательный процесс, внеурочное время); микрорайон (внешкольные заведения: клубы по месту жительства, детские и молодежные организации, спортивные школы, станции юных техников, натуралистов; просветительские заведения: музеи, библиотеки, выставочные центры, театры и кинотеатры; досуговые заведения: дворцы детского творчества, парки культуры и отдыха, художественные, музыкальные, хореографические студии, центры научно-технического творчества).

Определены особенности воспитательной деятельности с детьми трудовых мигрантов в условиях социально-образовательной среды. Установлено, что особенностями воспитательной деятельности с детьми трудовых мигрантов в социально-образовательной среде являются: влияние на личность ребенка трудовых мигрантов осуществляется через ближайшие условия и факторы непосредственного его окружения: через микросреду (неофициальные опекунов, друзей); налаживание сотрудничества между всеми субъектами воспитательной деятельности с детьми трудовых мигрантов; планирование и осуществление воспитательного процесса с

учетом того, что дети ограничены в семейном общении, родительской заботе и защите; построение воспитательной работы на принципе добровольного участия детей трудовых мигрантов; создание нового позитивного социального окружения для детей трудовых мигрантов, в котором интенсивнее, полнее раскрывается личность ребенка.

Определены и внедрены технологии социально-педагогической работы в процесс воспитания детей трудовых мигрантов в условиях социально-образовательной среды. В практику воспитательной работы внедрена авторская экспериментальная программа "Подольская семья", которая содержала такие технологии социально-педагогической работы с детьми трудовых мигрантов: технологии социально-педагогического сопровождения детей трудовых мигрантов; технологии социально-педагогической работы с детьми трудовых мигрантов по месту жительства; технологии профилактической работы с родителями, которые намереваются ехать за границу на заработки, средствами рекламно-информационного влияния.

Выявлена эффективность применения использованных социально-педагогических технологий в процесс воспитания детей трудовых мигрантов в условиях социально-образовательной среды. Установлено, что существует позитивная динамика в уровнях воспитанности у детей трудовых мигрантов экспериментальных групп.

Ключевые слова: дети трудовых мигрантов, воспитание, воспитанность детей трудовых мигрантов, социально-образовательная среда, технологии социально-педагогической работы.

Gevchuk N. S. The children's upbringing of the labour migrants in the conditions of social-educational environment. – On rights for a manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of the Candidate of Science in speciality – 13.00.05 – social pedagogics. – The National Pedagogical Dragomanov University Department of Education and Science, Young People and Sport of Ukraine, Kyiv, 2012.

Dissertation research is sanctified to the problem of education of children of labour migrants in the conditions of socialeducational environment. Approaches are exposed in relation to education of children of labour migrants in a modern theory and practice; essence and features of educator activity are analysed with the children of labour migrants in the conditions of socialeducational environment.

The analysis of the state of problem of education of children of labour migrants is carried out in the conditions of socialeducational environment. Criteria, indexes and levels of breeding of children of labour migrants, are certain. Reasonably and socialpedagogical technologies are approved in the process of education of children of labour migrants. Efficiency of experimental is certain in the process of education of children of labour migrants in the conditions of socialeducational environment.

Key words: children of the labour migrants, educations, the children's breeding of the labour migrants, the social-educational environment, technologies of social pedagogical work.

НБ НПУ

100132076

Підписано до друку 02.03.2012 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. 1,2. Обл. вид. арк. 1,4 Тираж 100. Зам. 68

Підготовлено до друку та надруковано
у видавництві ПП «Медобори»
32343, Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н,
с. Довжок, пров. Радянський, 6а. Тел./факс: (03849) 2-20-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3025 від 09.11.2007 р.

